

РЕЦЕНЗИЯ

От: *проф. д-р Емилия Георгиева Вайсилова*
Висше транспортно училище „Тодор Каблешков“
Научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ
на стопанската дейност“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по докторска програма *„Икономика и управление (Транспорт)“* в УНСС.

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд, съгласно Заповед № 797/21.03.2024 г. на Заместник-ректора по НИД и международно сътрудничество на УНСС.

Автор на дисертационния труд: *Петър Венциславов Гаджев*
Тема на дисертационния труд: *Управленски подходи за повишаване на конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт*

1. Информация за дисертанта

Дисертанта се е обучавал по докторска програма *„Икономика и управление (Транспорт)“*, към катедра *„Икономика на транспорта и енергетиката“*, факултет *„Икономика на инфраструктурата“* на УНСС, съгласно заповед на Ректора №847/21.03.2018 г. Обучението е осъществено в редовна форма, с продължителност 3 години.

Петър Венциславов Гаджев има придобити три магистърски степени – *първа* магистърска степен по *„Право“* в СУ *„Св. Климент Охридски“*, през 2011 г., *втора* магистърска степен по *„Международни отношения - Право на ЕС“* в СУ *„Св. Климент Охридски“*, през 2014 г., *трета* магистърска степен по *„Мениджмънт“*, Университет за национално и световно стопанство, през 2016г.

Докторантът притежава дългогодишен и богат професионален опит в областта на правото, като последователно е заемал следните позиции: от 07/2009 до 11/2009 Стажант юрист в Адвокатска кантора "Попов и партньори"; от 07/2010 до 01/2012 Помощник юрисконсулт в Софийска вода АД; от 01/2012 до 10/2016 Юрисконсулт в Софийска вода АД; от 10/2016 до 10/2018 Юрисконсулт в РРТ Pri Pour Toi; от 10/2018 до момента Юрисконсулт в Аурубис България АД.

Докторантът е изпълнил изцяло индивидуалния си учебен план и е положил успешно всички изпити по него.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е оформен в увод, изложение в три глави, заключение, библиография и е в обем от 230 стандартни страници. От тях 218 страници са основен текст, съдържащ 48 фигури и 23 таблици. Списъкът на библиографската справка съдържа 162 източника, от които 9 на български език, 3 на руски език и 150 на английски език.

По обем структура и техническо оформление трудът отговаря на изискванията за дисертационен труд.

В увода на дисертационния труд е обоснована **актуалността** на темата, която според автора произтича от факта, че авиацията е една глобална индустрия, която предлага най-безопасния и ефективен начин за транспортиране на дълги разстояния в световен мащаб. Изтъкнато е, че повишаването на конкурентоспособността е задължително условие за успешно интегриране на авиокомпаниите в глобалната индустрия на въздушния транспорт. В тази връзка идеята на автора, че използването на адекватни управленски подходи, биха допринесли за повишаване конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт, е твърде навременна, особено след кризата с COVID-19.

В увода е посочена **целта**, която докторантът си е поставил – *да се проучат и оценят (тук бих добавила и предложат – Е.В.) управленските подходи, които могат ефективно да повишат конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт.*

В съответствие с поставената цел са очертани в логическа последователност и **десет изследователски задачи**, които в хода на

изследването са решени. Поставената цел и формулираните задачи се постигат от позицията на **изследователската теза**, че **ефективният управленски подход** (включващ системи за управление на качеството, адресиране на специфични критерии за определяне на качеството, възприемане на глобализацията, управление на кризисни ситуации, адаптиране към конкуренцията на нискотарифните авиокомпании и посрещане на предизвикателствата, породени от пандемията COVID-19) е от решаващо значение за **повишаване на конкурентоспособността** на пътническия въздушен транспорт.

В съответствие с възприетите цел и задачи дисертантът определя **обекта** на изследването – **управленските подходи за повишаване на конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт**, както и неговия **предмет** – **теоретичните аспекти, съвременните тенденции и управленските подходи, свързани с повишаване на конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт**.

Целта, изследователските задачи и авторската теза са правилно дефинирани. Обектът и предметът са определени в съответствие с темата, целта и задачите, но е допуснато частично прекриване при тяхното формулиране.

За теоретико-методическа основа на дисертационния труд са послужили различни научни разработки, концепции и хипотези, обосновани и представени в съвременната икономическа литература. Същите се отнасят до управленските подходи, повишаващи конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт. Използваните литературни източници в над 90% са на английски език.

За да се решат поставените в дисертационния труд изследователски задачи, авторът е използвал конкретно избрани научни методи, като аналитични, икономико-статистически, икономико-математически, абстрактно-логически, сравнителни, индукция и дедукция, както и системен подход към използването на комбинация от форми и методи, използвани в научните изследвания, включително опитът от стратегическо управление.

Първа глава е с подчертан теоретико-методологичен характер, с акцент изследване на теоретичните постановки за конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт. Въз основа на това авторът извежда

основните характеристики, дефиниращи нейната същност. Открити са факторите, определящи конкурентоспособността на авиокомпанията. В тази част на разработката докторантът, на база проучване на редица литературни източници, прави уточнението, че нивото на конкурентоспособността се свързва с два показателя – цена на услугата и качество на услугата, като подчертава, че през последните години втория показател става определящ. И в тази връзка авторът разглежда системата за управление на качеството, като стратегически фактор за повишаване конкурентоспособността на авиокомпаниите. На следващ етап от изследването, той анализира влиянието на глобализацията върху конкурентоспособността на авиокомпаниите, като изтъква ползите и проблемите, произтичащи от нея. В съзвучие с нашето съвремие, авторът съвсем резонно проучва влиянието на кризисни ситуации върху конкурентоспособността на авиокомпаниите.

Във **втора глава** дисертантът разглежда съвременни тенденции в развитието на пътническият въздушен транспорт, като това е реализирано в няколко разреза. Първоначално е проследено развитието на конкурентоспособността на пътническият въздушен транспорт преди пандемията от Ковид-19. Изследвано е развитието на конкурентоспособността на нискотарифните авиокомпаниии, както и конкурентоспособността на пътническият въздушен транспорт по региони. Анализирани са и въздействието на кризата от Ковид-19 върху конкурентоспособността на пътническият въздушен транспорт.

Трета глава е с приложен характер. В нея е докторантът представя методически препоръки за оценка на конкурентоспособността на авиокомпаниите. Авторът очертава методологията за оценка на качествените компоненти на услугите на авиокомпанията, базирана на система от показатели за качество и предлага пет аналитични инструмента за нейната реализация: PEST анализ; Петте сили на Портьър; Оценка на конкурентните позиции на конкуренцията; SWOT анализ и SNW анализ. Дисертантът представя концепция за разработване на стратегия за повишаване на конкурентоспособността на авиокомпаниите, като формулира основните принципи, на които да се базира. Изведени са препоръки за подобряване качеството на обслужване на пътниците във въздушния транспорт.

Дисертационният труд по своята структура, обем и съдържание

отговаря напълно на изискванията, посочени в Закона за развитие на академичния състав в Република България. Обобщено може да се каже, че трудът е изграден в логическа последователност и съответства на формулираните тема, цел и изследователски задачи. Съдържа теоретико-приложни части и в края на всяка глава са изведени обобщения, подкрепящи авторовата теза. Стилът и използваната терминология отговарят на изискванията за такъв вид разработка.

В дисертационния труд са използвани значителен брой литературни източници – общо 162 броя, като в т.ч.: 9 на български език, 3 на руски език и 150 на английски език. Изследваната литература е в областта на конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт. Литературните източници са коректно цитирани в основния текст на разработката, с използване на кръгли скоби. Представената литература показва, че докторантът познава постиженията в изследваната област.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Рецензията на дисертационен труд представлява самостоятелно и оригинално научно изследване и съдържа достатъчни доказателства за постигнати научни и научно-приложни резултати, по-съществени от които са следните:

1) В резултат на осъществен анализ на чуждестранни и български теоретични и приложни изследвания, в областта на конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт, са очертани основните фактори въздействащи върху конкурентоспособността на авиокомпаниите, включващи: състояние на икономиката на страната, междуотраслова конкуренция на въздушния транспорт с другите видове транспорт, както и вътрешноотраслова конкуренция – между отделните въздушни превозвачи;

2) Уточнено е, че качеството на предлаганата услуга, като стратегически фактор, и като основен подход към организацията на управлението на стопанския субект е важен компонент в конкурентната борба и пряко влияе върху конкурентоспособността на продуктите на предприятието;

3) Изследвани и са оценени отрицателните ефекти, предизвикани от пандемичната криза Ковид-19, върху авиокомпаниите и летищата, като проучването е реализирано по региони. И в тази връзка са дадени практически

препоръки, допринасящи за по-бързо преодоляване на негативите от тази криза.

4) Като резултат от осъществен аналитичен преглед на развитието на конкурентоспособността на традиционните авиокомпании, са идентифицирани техните конкурентни предимства;

5) На база на реализиран аналитичен преглед на дейността на нискотарифните въздушни превозвачи, са уточнени конкурентни им предимства;

6) В резултат на анализиране на конкурентоспособността на услугите на авиокомпанията, в контекста на подобряване качествени и характеристики със стабилна тарифна политика, дисертантът препоръчва транспортната услуга да се изследва в четири разреза – като основни, като съпътстващи, като допълнителни и като поддържащи;

7) Препоръчано от автора е изчисляване на частни показатели за качество, при което се вземат предвид коефициентите на тежест на тяхната значимост и на тази база определяне на интегрален индикатор, позволяващ натрупване на всички компоненти на качеството. Това води до най-цялостно отчитане на качествените резултати от отделните дейности;

8) Установено е, че при системен анализ на стойностите на интегралния индикатор за качество на услугата и неговите отделни компоненти, се идентифицират „тесни места“ и нежелани отклонения, както и наличните резерви за подобряване на качеството на услугата.

При реализацията на изследването са ползвани конкретно избрани научни методи, подпомагащи извършването на точен анализ и оценка - аналитични, икономико-статистически, икономико-математически, абстрактно-логически, сравнителни, индукция и дедукция, както и системен подход към използването на комбинация от форми и методи, използвани в научните изследвания, включително опитът от стратегическото управление.

В хода на изследването са изпълнени поставените изследователски задачи, постигната е очертаната цел и е защитена авторската теза.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

В дисертационния труд и автореферата са формулирани общо шест приноса. Приемам приносите, посочени от докторанта. По мое мнение

изброените приноси са реални, обективно отразяват основните постижения в цялостното изследване и отговарят на изискванията към дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор”.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Представени са три публикации, свързани с дисертационния труд за периода 2018–2021 г., от които две самостоятелни и една в съавторство с научния ръководител. Публикациите са на български език:

- „Особености на системата за маркетингова дейност на транспортните предприятия“, Научно списание „Механика Транспорт Комуникации” – самостоятелна (2018);

- „Корпоративен имидж и стил на транспортната фирма”, Научно списание „Инфраструктура и комуникации” – самостоятелна (2018);

- „Ефектът от пандемията COVID – 19 върху нискотарифните авиопревозвачи в Европа“, сборник с доклади, Издателски комплекс на УНСС – в съавторство (2021).

Посочените публикации съдържат съществени моменти от дисертационното изследване. Като обем и качество те съответстват на изискванията за получаване на ОНС „доктор”.

Приемам всички публикации като пряко съотносими към дисертационния труд. В тях са обобщени и публикувани съществени проблеми и резултати от изследванията в дисертационния труд.

6. Оценка на автореферата

Представеният автореферат на дисертационния труд е в обем от 37 страници. В него коректно и в синтезиран вид са отразени: целите и задачите на изследването; обектът и предметът на изследване; изследователската теза; методологията на изследване; акцентите на отделните глави; приносите на автора, публикациите по дисертационния труд.

Авторефератът е разработен в съответствие с законовите изисквания за неговото оформяне.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Не бих отправила съществени критични бележки, касаещи концептуалното съдържание на дисертационния труд. Академичният стил на изказ е поддържан в цялата разработка. Напълно естествено е в едно такова изследване да се открият някои неточности, технически и стилови грешки, но в случая те нямат значимостта да променят положителната ми оценка за разработката. Препоръчвам на докторантът в бъдеще да разшири и задълбочи изследванията си по въпросите, свързани с повишаване конкурентоспособността на пътническия въздушен транспорт.

Към докторанта имам следния въпрос: Предвид факта, че изследването е проведено до края на 2021 г. (от което става ясно, че до тази дата реализираните полети и финансови резултати на авиопревозвачите не са достигнали нивата от 2019 г., т.е. преди ковид кризата), докторантът има ли информация към днешна дата или поне до края на 2022 г. или средата на 2023 г., дали тези показатели са се подобрили?

8. Заключение

В заключение, смятам, че рецензията дисертационен труд представлява завършено, самостоятелно реализирано научно изследване, демонстриращо уменията на докторанта да формулира и изследва научни проблеми. Трудът отговаря на изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Декларирам своята **положителна оценка** и изказвам съгласието си да бъде присъдена образователната и научна степен **"доктор"** на **Петър Венциславов Гаджев**, в професионално направление 3.8 „Икономика“, докторска програма „Икономика и управление (Транспорт)“, към УНСС.

27.04.2024 г.
гр. София

Подпис:
/проф. д-р Е. Вайсилова/